

Детермінанти функціонування ринку молока та молокопродукції України в сучасних умовах

Тетяна Гуцул¹

Отримано	Затверджено	Секція	УДК
25.05.2022	15.06.2022	Економіка	330.131.5:339.13(477)

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.6759986>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. В статті розглянуто основні тенденції розвитку ринку молока і молокопродукції в Україні в умовах воєнного стану. Виокремлено детермінанти, які визначатимуть розвиток ринку молока в найближчій перспективі. Акцентовано увагу на проблемах функціонування молочних ферм та молокопереробних заводів, а також господарств населення, які здійснюють виробництво молока. Запропоновано шість антикризових заходів для молочної галузі України, які включають в себе механізми пільгового оподаткування та кредитування діяльності молочних ферм і молокопереробних заводів, державні закупівлі, організацію молочних кооперативів в межах об'єднаних територіальних громад, модернізацію шляхів експортних поставок молока на світові продовольчі ринки, а також пропозиції щодо стимулювання розвитку органічного сільського господарства та виробництва органічного молока.

Ключові слова: ринок молока, молочні ферми, господарства населення, молокопереробні підприємства, детермінанти ринку молока.

¹ Тетяна Гуцул, кандидат економічних наук, доцент Національний університет біоресурсів і природокористування України, економічний факультет, кафедра економіки, 03041, Україна, м. Київ вул. Героїв Оборони, 15. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1826-240X>

Determinants of milk and dairy products market of Ukraine in modern conditions

Annotation. The article considers the main trends in the development of the milk and dairy products market in Ukraine under martial law. The determinants, which will determine the development of the dairy market in the nearest future, are outlined. The attention is accentuated on the problems of functioning dairy farms and milk-processing factories, as well as households producing milk.

Six anti-crisis measures are suggested for the dairy industry of Ukraine, which include the mechanisms of preferential taxation and crediting of dairy farms and dairy factories, state purchases, organization of dairy cooperatives within the united territorial communities, and modernization of milk export ways to the world food markets. Also, the proposals on stimulation of organic agriculture and organic milk production.

The study of the determinants of functioning of the milk and dairy products market of Ukraine in modern conditions has allowed to focus on such major problems as the decline in consumer demand for milk due to the reduction in population and real incomes, the formation of a surplus of milk products on dairy processing enterprises, the reduction of dairy cows, unbalancing of export chains of Ukrainian dairy products to international food markets. All this has led to the necessity to focus on the following issues. It has been noted that in Ukraine there are significant threats to reduce consumer demand in general, and consumer demand for milk and dairy products in particular.

The author noted that promising areas of scientific research in the field of functioning of the dairy market of Ukraine could be those directions that are aimed at the study of general problems of agricultural development, solving the problems of providing dairy farms with fodder, and problems of milk exports to the world food markets.

Keywords: milk market, dairy farms, households, dairy processing enterprises, determinants of the milk market.

Вступ

Розвиток економіки України в останні три роки перебуває під впливом пандемічних та військово-політичних загроз, які суттєво позначаються на продовольчій безпеці держави. На особливу увагу в цьому контексті заслуговує дослідження умов функціонування ринку молока і молокопродукції в Україні, оскільки така продукція з одного боку є невід'ємною складовою раціону не лише дорослих, але й дітей, а з іншого – ринок молока є одним із тих ринків, який стимулює розвиток українського села.

Повномасштабна агресія Російської Федерації проти України 24 лютого 2022 року внесла суттєві корективи у розвиток ринку молока, адже тимчасова окупація північних та східних областей нашої держави призвела до призупинення або повного припинення функціонування переробних підприємств, а через внутрішні і зовнішні міграційні процеси суттєво змінилися тренди попиту і пропозиції на ринку молока, які негативно позначаються не лише на виробництві молокопродукції, але й на умовах її збуту. Звуження внутрішньогоринку молокопродукції у зв'язку із зменшенням кількості населення України внаслідок міграції, а також обмеження можливостей експорту молока через українські порти на Чорному морі актуалізує питання

дослідження детермінантів функціонування вітчизняного ринку молока в умовах війни.

Дослідженню особливостей розвитку ринку молока і молокопродукції в Україні присвятили свої праці низка вітчизняних вчених зокрема таких як: Корман І. І., Лементовська В. А., Семенда О. В. [1]; Ляховська О. В. [2]; Патица Н. І. [3]; Разумова Г. В., Оскома О. В., Гаража В. І. [4]; Скопенко Н., Євсєєва-Северина І., Бовкун А. [4]; Федулова І. [5]; Шевченко А. В., Табачук Н. О. [6] та інші. Згадані вище вчені дослідили основні аспекти та проблеми функціонування ринку молока і молокопродукції в Україні в довоєнний період, однак сьогодні, в умовах повномасштабної агресії Російської Федерації проти України актуалізується питання визначення основних загроз виробництву молока, розвитку внутрішньої і зовнішньої торгівлі молоком та окреслення перспективних шляхів підтримки розвитку молочної галузі нашої держави в цілому.

Відтак, *метою статті* є дослідження детермінантів розвитку ринку молока і молокопродукції України в умовах воєнного стану та розробка шляхів підтримки молочної галузі з врахуванням негативного впливу міграційних процесів і обмежених можливостей експорту продукції на світові продовольчі ринки.

Результати

Розвиток ринку молока в Україні, як і будь якого іншого ринку продовольчих чи непродовольчих товарів залежить від певної кількості детермінантів, які визначають основні тенденції формування попиту і пропозиції на ринку. В економічній науці детермінізм є «вченням про об'єктивний взаємозв'язок та взаємозумовленість явищ матеріального та духовного світу, коли одне з них (причина) неодмінно за певних умов породжує інше (наслідок)» [8, с. 98]. Тобто детермінізм застосовується в наукових дослідженнях для визначення причинності розвитку того чи іншого явища. Однак, враховуючи етимологію слова «детермінант», яке походить від грецького «*determinans, -ntis*» – «визначальний», вважаємо, що під «детермінантом» потрібно розуміти визначальні причини та фактори розвитку економічного явища, а в контексті нашої статті – ринку молока. Визначення детермінантів розвитку ринку молока і молокопродукції України зумовлює необхідність аналізу основних ринкових тенденцій за декілька останніх років. Так, зважаючи на те, що основою ринку молока є виготовлення молока господарствами населення та підприємствами, проаналізуємо тенденції виробництва молока в Україні у 2017-2021 роках (рис 1).

Як свідчать дані рисунку 1 загальні обсяги виробництва молока в Україні мають негативну тенденцію, що зумовлено суттєвим зниженням виробництва молока господарствами населення. Так, за останні 5 років обсяг виробленого молока господарствами населення скоротився на 1553,5 тис. т молока або на 20,7%, що призвело до зменшення загального обсягу виробництва молока на 15,1%.

Натомість динаміка виробництва молока спеціалізованими підприємствами (молочними фермами) впродовж 2017-2021 років залишається практично не змінною, що, на наш погляд, пов'язано з тим, що молокопереробні заводи віддають перевагу закупівлі гатункового молока у молочних ферм (рис. 2), а утримання корів на селі стає дедалі дорожче через низький рівень закупівельних цін на молоко.

Як свідчать дані рисунку 2, молокопереробні заводи зацікавлені у купівлі молока саме у молочних ферм, адже у структурі поставленого молока з таких підприємств 39,3% молоко гатунку «екстра», 35,3% – вищого сорту, 24,8% - I гатунку, тобто молочні ферми забезпечують переробні підприємства високоякісним молоком, що під час переробки суттєво зменшує частку відходів. В той же час у структурі молока

господарств населення молока ґатунку «екстра» та «вищого сорту» не існує взагалі, а молоко I ґатунку складає 78,7% і 19,6% молоко II ґатунку.

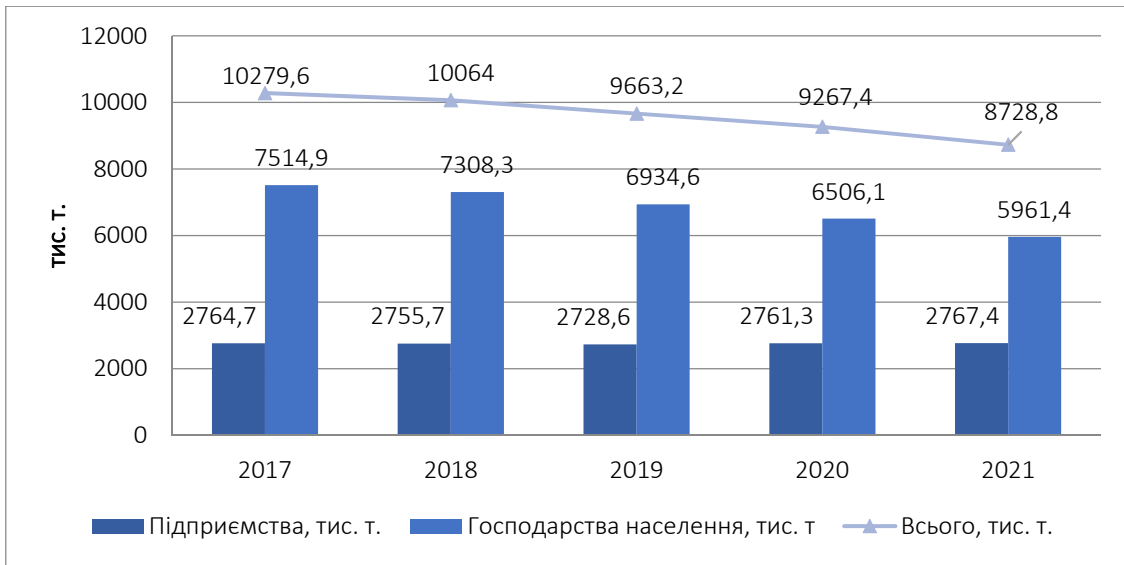

Рис. 1. Динаміка виробництва молока підприємствами та господарствами населення в Україні у 2017-2021 роках*

*Побудовано автором за даними Державної служби статистики України [8]

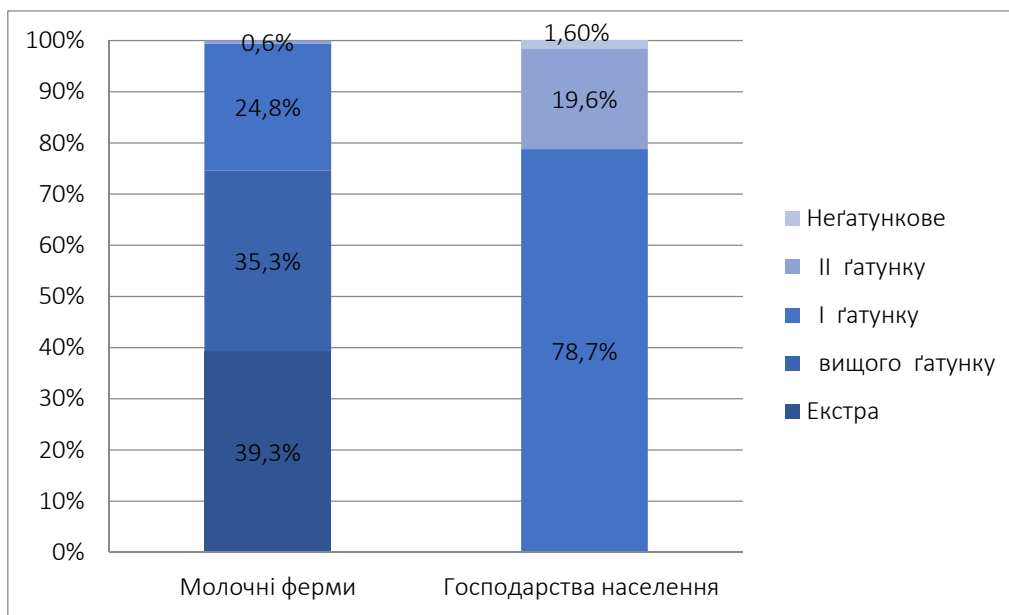

Рис. 2. Структура поставленого молока на переробні підприємства молочними фермами та господарствами населення України у 2021 році*

*Розраховано автором за даними Державної служби статистики України [8]

Саме виходячи з позицій якості молока й формуються закупівельні ціни на молоко молочних ферм та господарств населення, які в 2021 році на молоко молочних ферм становили 9935,8 грн/т, а на молоко господарств населення – 6920,9 грн/т [8], тобто на 30,3% є нижчими, ніж закупівельні ціни на молоко молочних ферм.

Що ж стосується розвитку оптової торгівлі молоком і молокопродукцією в Україні, то за останні п'ять років (табл. 1) загальний оптовий товарооборот молочної продукції

збільшився як в кількісному (+31,9%), так і у вартісному еквівалентів (+50,9%), що в цілому є позитивним для ринку молокопродукції.

Разом з тим, аналізуючи основні тенденції оптового ринку молокопродукції в Україні варто звернути увагу на частку виробленої молокопродукції в Україні у загальному оптовому товарообороті. Так, у 2017 році частка виробленої продукції в Україні становила 92,1%, а вже у 2021 році – 70,9, тобто за останні п'ять років частка молокопродукції, яка була вироблена в Україні і реалізована на внутрішньому оптовому ринку молокопродукції зменшилася на 24,8%, що є досить суттєвим показником.

Таблиця 1

Основні тенденції оптового ринку молокопродукції в Україні у 2017-2021 роках*

Показники оптового ринку молокопродукції	2017	2018	2019	2020	2021	Відхилення (2021-2017)
Оптовий товарооборот, млн грн	1716	1884	2238	2582	2675	50,9
	4,5	9,2	2,2	4,5	6,6	
у тому числі продано товарів молочної групи, що вироблені на території України, млн.грн.	1742	1609	1880	1922	1897	9,6
	0,7	6,9	7,4	3,3	1,7	
Частка проданих товарів молочної групи вироблених на території України, %	92,1	85,4	84,0	74,4	70,9	-24,8
Обсяг оптового продажу, т	4482	4598	4988	5259	5950	31,9
	41,4	49,9	41,7	46,8	38,3	

*Розраховано автором за даними Державної служби статистики України [8]

Такі тенденції, на наш погляд, пов'язані із зростанням частки імпортової молокопродукції на вітчизняному оптовому ринку, що підтверджує тенденції зниження обсягів поставок молока господарствами населення на молокопереробні підприємства, а також підкреслює відсутність можливостей вітчизняних молочних ферм, з одного боку, щодо нарощування виробництва молока, а з іншого – щодо конкуренції з зарубіжними виробниками молокопродукції, зокрема сирів.

Починаючи з лютого 2022 року функціонування ринку молока і молокопродукції в Україні відбувається у реаліях війни і воєнного стану, що вимагає детального аналізу і прогнозу детермінантів його розвитку. Згрупуємо детермінанти функціонування ринку молока і молокопродукції в Україні у таблиці 2.

Одним із основних детермінантів функціонування ринку молока і молокопродукції в Україні в умовах воєнного стану є чисельність населення, яка, внаслідок воєнних дій та вимушеної міграції за кордон, суттєво зменшилася адже за даними Міністерства внутрішніх справ України починаючи з 24 лютого по 20 травня понад 6,2 млн осіб покинули територію держави [10]. Окрім цього, за різними оцінками населення, яке проживає на тимчасово окупованій території України, а також переміщено на територію Російської Федерації складає близько 2 млн. осіб. Це свідчить про те, що чисельність населення України, яке фактично проживає на підконтрольній території держави складає 33 млн. осіб, що на 22,2% менше, ніж у січні 2022 року. Зменшення кількості населення на більш, ніж 20% однозначно призведе до звуження попиту на молоко і молокопродукцію, більше того таке звуження попиту буде вищим ніж 20%, адже за кордон емігрували переважно жінки і діти, які традиційно споживають більше молокопродукції.

Таблиця 2

Детермінанти розвитку ринку молока і молокопродукції України в сучасних умовах*

Детермінанти функціонування ринку молока і молокопродукції		2017	2018	2019	2020	2021	Тра.22	Відхилення %	
Попит	Кількість населення, млн. осіб	42,4	42,2	41,9	41,6	41,2	32,7	-22,9	
	Купівельна спроможність населення	Середня заробітна плата/індекс споживчих цін, грн	7719,4	7993,3	9728,3	11286,4	12810,1	11652,5**	51,0
		Середня пенсія/індекс споживчих цін, грн	1608,0	2235,4	2452,0	3001,9	3206,1	3382,7	110,4
	Частка витрат на продукти харчування в структурі грошових витрат населення, %	47,9	44,6	43,7	43,4	42,2	н/д	-5,7	
	Споживання молока і молочних продуктів (у перерахунку на молоко) на одну особу, кг	19,3	19,1	19,0	18,9	18,8	н/д	-2,6	
	Надходження сировини на переробні підприємства, тис. т.	Підприємства	2688,5	2719,9	2610,4	2556,0	2477,9	н/д	-7,8
		Господарства населення	1239,3	1088,6	851,1	733,1	554,0	н/д	-55,3
	Кількість корів, тис. голів	Сільськогосподарські підприємства	467,0	467,9	438,3	423,9	424,6	366,4***	-21,5
		Господарства населення	1551,0	1458,4	1368,2	1249,1	1130,7	1017,6***	-34,4
	Собівартість	Вартість пального, А-95, грн.	28,3	29,4	27,3	25,2	30,2	50,8	79,4
Вартість пального, ДП, грн.		26,0	29,3	26,8	24,5	29,9	56,4	116,7	
Індекс вартості робочої сили, %		131,0	122,0	119,6	113,9	116,9	н/д	-10,8	
Індекс споживчих цін, %		113,7	110,9	107,9	102,7	109,4	118,0	48,9	
Індекс цін реалізованої продукції підприємствами молочної галузі, %		131,0	104,6	107,4	103,9	111,3	118,6	45,8	
Середні ціни закупівлі молока у підприємств, грн/т		7059,1	7385,9	7958,1	8565,4	9935,8	н/д	40,8	
Пропозиція	Середні ціни закупівлі молока у господарств населення грн/т	4933,1	4758,0	5411,6	5574,2	6920,9	н/д	40,3	

*Розраховано автором за даними Державної служби статистики України [8]

**Розраховано автором за даними порталу work.ua[9]

*** Дані розраховано з урахуванням втрат поголів'я корів на тимчасово окупованих територіях Харківської, Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей.

Звуження попиту на молокопродукцію внаслідок зменшення кількості населення несе загрозу щодо зменшення обсягів закупівлі молока переробними підприємствами як в молочних ферм, так і в населення. Разом з тим, потрібно відзначити, що на тимчасово окупованих територіях Харківської, Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей станом на січень 2022 року було зосереджено 13,7% корів від загального поголів'я корів молочних ферм України, а також 10% корів від загального поголів'я корів господарств населення України. Окрім цього, на згаданих територіях зосереджено 14,6% та 11,6% обсягів виробництва молокопродукції України[8]. Наведені дані дають підстави стверджувати, що великого надлишку виробництва молока внаслідок зменшення кількості населення не буде, адже на 10-15% зменшиться обсяг виробництва молока внаслідок військових дій.

З іншого боку, переведення війни з Російською Федерацією у затяжну фазу створює загрози для зниження життєвого рівня населення, зменшення його доходів, а

отже й зменшення попиту на молоко і молокопродукцію. Так, зменшення рівня реальних доходів населення (скоригованих на індекс споживчих цін) ми можемо спостерігати за підсумками травня 2022 року, адже за даними порталу work.ua скоригована на індекс споживчих цін середня заробітна плата знизилася порівняно із груднем 2021 року на 9%, це при тому, що на період воєнного стану зростання заробітних плат фактично не відбуватиметься.

Аналізуючи детермінанти функціонування ринку молока і молокопродукції в Україні зі сторони попиту, потрібно звернути увагу на структуру витрат населення, де станом на 2021 рік частка витрат на продукти харчування становила 42,2%, що на 5,7% менше, ніж в 2017 році. Така тенденція свідчила про зростання купівельної спроможності населення впродовж останніх п'яти років. Однак, в умовах воєнного стану і після завершення війни з Російською Федерацією розподіл витрат на продовольчі і непродовольчі товари може суттєво змінитися, оскільки за останні 3 місяці вартість пального для транспорту зросла на 68%, що позначилося на цінах фактично на всі продукти харчування (оскільки зросла вартість транспортування). Окрім цього, після завершення воєнного стану з високою імовірністю суттєво будуть підвищені ціни на комунальні послуги враховуючи високу вартість природного газу і невизначеність щодо збереження власного видобутку в умовах загрози ракетних ударів агресора по газовим родовищам.

Досить вагомим детермінантом купівельної спроможності населення є приплив міграційного капіталу, який внаслідок заборони виїзду чоловікам за кордон на заробітки в умовах мобілізації суттєво знизився, адже за перший квартал 2021 року 4550 млн дол США, тоді як за перший квартал 2022 року – 4074 млн дол США, що на майже 500 млн дол США менше. При цьому, зауважимо, що лєвова частка закордонних переказів в Україну була спрямована не на споживчий ринок, а на підтримку Збройних Сил України.

Таким чином, підсумовуючи наведене вище, зауважимо, що в Україні існують суттєві загрози для зменшення споживчого попиту взагалі, а споживчого попиту на молоко і молокопродукцію зокрема.

Зважаючи на те, що за підсумками 2020 року населення, яке отримувало доходи від 3000 до 6000 тис грн складає 74,7% споживачів молока (рис. 3), то в умовах війни та міграційної кризи з цього сегменту споживачів лєвову частку становитимуть споживачі пенсійного віку з рівнем середньої пенсії 3400 грн, що посилить негативний вплив на споживчий попит, адже зростання цін (яке внаслідок фінансування військових видатків шляхом прямого викупу Національним банком України облігацій внутрішньої державної позики є неминучим) спонукатиме до перегляду добового раціону пенсіонерів та працівників, які отримують мінімальну заробітну плату.

Що ж стосується пропозиції на ринку молока і молокопродукції в Україні у сучасних умовах, то потрібно відмітити зменшення обсягів надходження сировини на молокопереробні підприємства від господарств населення на 55,3% у 2021 році порівняно з 2017 роком. Така тенденція пов'язана із низькими закупівельними цінами на молоко господарств населення, які на кінець 2021 року становили 6,92 грн/кг молока, в той час, як на стихійних ринках та сільських ярмарках вартість молока господарств населення коливалася в межах 16-20 грн/кг, що мотивує господарства населення до продажу молока на місцевих ринках. Окрім цього, потрібно зауважити, що зменшення поголів'я корів у населених пунктах знижує рентабельність транспортування молока від господарств населення на переробні підприємства, адже його обсяг часто недостатнім для наповнення цистерн перевізників.

В останні п'ять років поголів'я корів зменшувалося як на молочних фермах, так і в господарствах населення, а в умовах воєнного стану такі тенденції посилюються у

зв'язку із загибеллю корів та припиненням функціонування молочних ферм в тимчасово окупованих областях України. Відтак, з урахуванням втрат корів на тимчасово окупованих територіях за останні п'ять років поголів'я корів зменшилося в молочних фермах на 21,5%, а в господарств населення на 34,4%, що безумовно негативно позначається на розвитку ринку молока і молокопродукції.

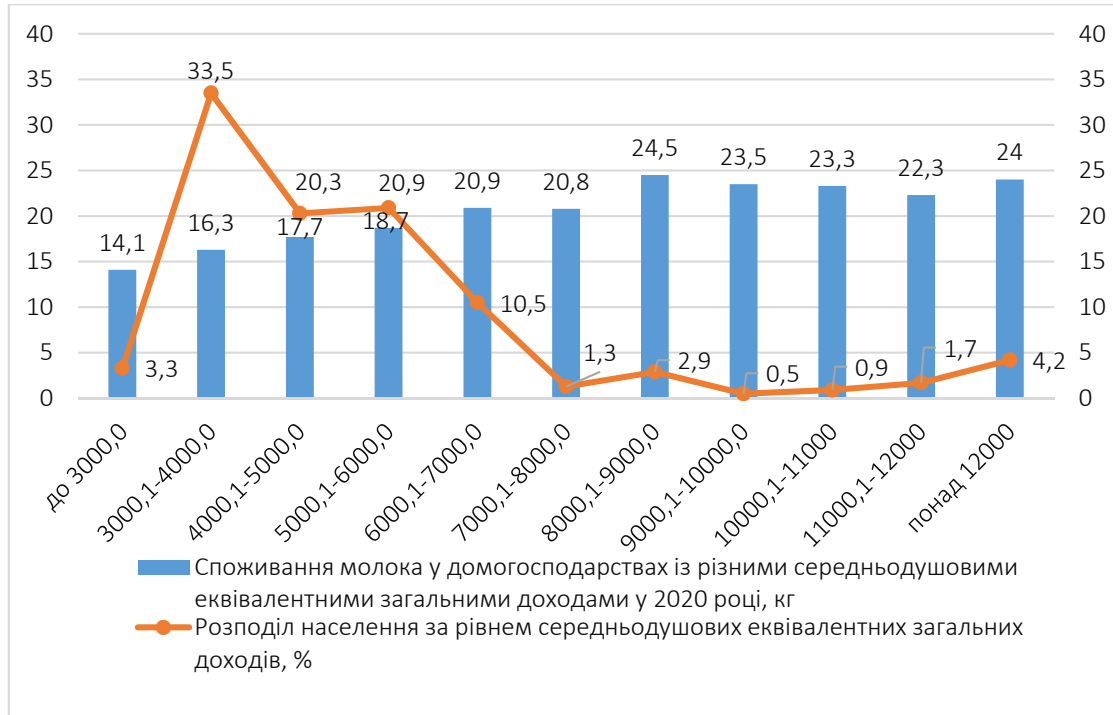

Рис. 3. Споживання молока у домогосподарствах із різним середньодушовими еквівалентними загальними доходами у 2020 році *
*Розраховано автором за даними Державної служби статистики України [8]

Більше того, негативні тенденції до зменшення поголів'я корів зберуться, адже у зв'язку із зростанням індексу споживчих цін та вартості пального (використовується для заготівлі кормів та транспортування молока) рентабельність тваринництва в Україні знизиться.

Зростання вартості пального також стало негативним чинником для формування оптових цін на молоко і молокопродукцію, що в умовах зниження реальних доходів населення звужує попит на молоко.

Одним із детермінантів функціонування ринку молока і молокопродукції може стати підвищення індексу вартості робочої сили, адже із зменшенням реальних доходів запити працівників молокопереробних заводів щодо підвищення заробітної плати зростатимуть, що в кінцевому підсумку призведе до підвищення вартості молока.

При аналізі детермінантів функціонування ринку молока і молокопродукції окрему увагу варто приділити формуванню тимчасового надлишку молокопродукції на складах молокопереробних підприємств у зв'язку із звуженням попиту внаслідок еміграції населення України. Як правило молоко, що виробляється молочними фермами законтрактовано молокопереробними підприємствами, що свідчить про те, що не зважаючи на попит на молочну продукцію молокопереробні підприємства зобов'язані викупити законтрактовані обсяги молока у молочних ферм. Надлишок молока, який утворився на молокопереробних підприємствах переробляється, в основному, на масло, як продукт тривалого зберігання (до 18 місяців).

Окрім цього, молокопереробні підприємства зіткнулися з проблемою експорту біржових позицій молока і молокопродукції (сухого молока, масла, сухої сироватки та сиру), адже у зв'язку із блокадою морських портів України суттєво порушено логістичні ланцюжки поставок української молочної продукції на світові продовольчі ринки [11]. За даними Державної служби статистики України за січень-квітень 2021 року обсяг експорту товарної групи «04 молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед» зменшився на 5,7%, а обсяг імпорту – на 30,9%. На жаль, Державна служба статистики України у своїх аналітичних та статистичних матеріалах не деталізує згадану вище товарну групу на окремі товари, що ускладнює аналіз динаміки експорту та імпорту молока.

Разом з тим, на основі приведеної статистики можемо зробити висновок про тенденції щодо зменшення експорту та імпорту молока, що потрібно вважати не лише негативним явищем, але й позитивним, адже імпорт молокопродукції суттєво зменшився, що відкриває можливості для його заміщення.

Проаналізувавши детермінанти функціонування ринку молока і молокопродукції України в сучасних умовах, можемо зробити висновок про негативні тенденції розвитку ринку молока, які загрожують проявами кризових явищ в умовах воєнного стану та після його завершення. Відтак, з метою забезпечення розвитку ринку молока в Україні та забезпечення продовольчої безпеки держави постає необхідність розробки антикризових заходів спрямованих на збереження функціонування молочних ферм, розвитку молочного тваринництва, призупинення зменшення поголів'я корів підприємств населення та підвищення якості молокопродукції.

Згрупуємо наші пропозиції щодо антикризових заходів в сфері розвитку ринку молока в Україні у шість кроків.

Перший крок, на наш погляд, повинен передбачати податкові пільги та дотації для молочних ферм в умовах воєнного стану. Податкові пільги у вигляді звільнення від сплати податку на прибуток, податку на додану вартість та єдиного податку повинні застосовуватися для молочних ферм та підприємств, які здійснюють вирощування молочних порід великої рогатої худоби, адже станом на 2021 рік рівень рентабельності в тваринництві (ВРХ) (-9,5%) в Україні є суттєво нижчим, ніж рентабельність в рослинництві (23,8%) і в цілому в економіці (11,4%) [8]. Тому податкові пільги і дотації є необхідними не лише для збереження діяльності молочних ферм, але й для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств молочної галузі на фоні європейських підприємств, які функціонують в рамках дії Спільної аграрної політики ЄС, що передбачає суттєві пільги та дотації в сільське господарство, в тому числі в молочне тваринництво [12]. Щодо дотацій, то в умовах воєнного стану можливості Державного бюджету є обмеженими, однак по мірі надходження фінансової допомоги від країн-партнерів, дотації на відновлення і модернізацію молочних ферм, які постраждали внаслідок воєнних дій можна передбачити.

Другим кроком державної підтримки розвитку молочної галузі в Україні можуть стати державні закупівлі молока і молокопродукції для потреб Збройних сил України і всіх інших державних структур. Зважаючи на збільшення чисельності Збройних сил України потреба у державних закупівлях молока і молокопродукції зростає, що дасть змогу підвищити попит на ринку молока і викупити надлишки масла із складів молокопереробних заводів.

Третім кроком розвитку молочної галузі в Україні може стати впровадження спеціальних пільгових кредитних механізмів підтримки розвитку молочних ферм, сімейних ферм та молокопереробних заводів. Володіючи потужними банками (Приватбанк, Ощадбанк, Укргазбанк та Укрексімбанк) держава може використати їх у якості банків розвитку та надавати кредити під мінімальну кредитну ставку для

будівництва нових молочних ферм, модернізації існуючих ферм, створення сімейних молочних ферм, модернізації молокопереробних заводів тощо. Потрібно відзначити, що за існуючої облікової ставки Національного банку України, яка складає 25% розвиток кредитування низькорентабельного бізнесу фактично є не можливим, а тому спеціальні цільові кредитні програми розвитку молочних ферм є надзвичайно актуальними з огляду на негативні тенденції розвитку молочного ринку та затягування війни з Російською Федерацією.

Четвертий крок розвитку молочної галузі України повинен стосуватися розвитку виробництва молока в господарства населення для чого доцільно в межах об'єднаних територіальних громад створювати молочні кооперативи, які співпрацюватимуть з молокопереробними заводами та місцевими ринками. В цьому контексті важливим є забезпечення високого ґатунку молока з метою підвищення конкурентоспроможності господарств населення в сфері виробництва молока. Такий захід є можливими у випадку закупівлі племінних корів, будівництва спеціальних пунктів прийому молока обладнаних охолоджувальним обладнанням з метою ефективного зберігання молока і його транспортування до молокопереробних заводів. Як варіант, на базі об'єднаних територіальних громад доцільним є створення невеликих виробництв молокопродукції, в тому числі сироварень. Тут також важливим є питання залучення коштів для реалізації запропонованих ідей, які можуть бути виділені з місцевого бюджету, що в перспективі може стати хорошою інвестицією, яка окупиться внаслідок створення нових робочих місць та надходжень від сплати ЄСВ та земельного податку.

П'ятим кроком розвитку молочної галузі і розширення напрямів збуту молокопродукції вітчизняних підприємств є модернізація експортних торгівельних шляхів в умовах блокади морських портів України. В цьому контексті, на сьогоднішній день, критично необхідним заходом є добудова вузькоколійної залізниці від кордону з Польщею до, принаймні, обласних центрів заходу країни, що дасть змогу збільшити використання залізничних вагонів для експорту молока українських підприємств до ЄС. Це питання є актуальним в умовах тимчасового скасування імпорتنих мит на українську продукцію з боку країн ЄС та Великобританії.

Зважаючи на отримання статусу кандидата на вступ до ЄС з метою формування підґрунтя для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних молочних ферм та молокопереробних підприємств важливо використати шостий крок щодо розвитку молочної галузі, який полягає у застосуванні механізмів розвитку органічного сільського господарства та молочного тваринництва. З цією метою потрібно запровадити європейські стандарти органічного сільського господарства та застосувати механізми пільгового оподаткування і кредитування органічних виробництв.

Запропоновані нами кроки розвитку молочної галузі в Україні можуть стати одними із варіантів збереження і післявоєнного відновлення функціонування вітчизняного ринку молока і молокопродукції.

Висновки

Дослідження детермінантів функціонування ринку молока і молокопродукції України в сучасних умовах дало змогу акцентувати увагу на таких основних проблемах як падіння споживчого попиту на молоко внаслідок зменшення кількості населення і його реальних доходів, формування надлишку молокопродукції на молокопереробних підприємствах, зменшення поголів'я молочних корів, розбалансування експортних ланцюжків поставок української молочної продукції на міжнародні продовольчі ринки. Все це зумовило необхідність формування пропозицій щодо бюджетної, кредитної та організаційної підтримки розвитку молочної галузі в Україні.

Перспективними напрямами наукових досліджень в сфері функціонування ринку молока України можуть бути ті напрями, які спрямовані на дослідження загальних проблем розвитку сільського господарства, вирішення проблем забезпечення молочних ферм кормами та проблем експорту молока на світові продовольчі ринки.

Список використаних джерел

1. Korman I., Lementovska V., Semenda O. Marketing research of the milk and dairy products market of Ukraine. *Ekonomika ta derzhava*. 2022. No. 4. P. 62. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.4.62> (date of access: 25.06.2022).
2. Ляховська О. В. Виробництво молока та молочних продуктів в Україні: регіональні аспекти. *Агросвіт*. 2020. № 9. С. 93–97. doi: 10.32702/2306-6792.2020.9.93
3. Патика Н. І. Конкурентоспроможність та позиціонування України на світовому ринку молочної продукції. *Економіка АПК*. 2019. 5 (295). С. 77–86.
4. Разумова, Г. В., Оскома, О. В., & Гаража, В. І. Формування попиту на ринку молочної продукції України. *Економіка та держава*. 2022. № 2. С. 63-67.
5. Скопенко, Н., Євсєєва-Северина І., & Бовкун А. Сучасний стан та перспективи розвитку ринку молока та молокопродуктів України. *Продовольчі ресурси*. 2019. № 7(13). С. 279-290.
6. Федулова І. Ринок молочної продукції України: можливості та загрози. *Товари і ринки*, 2018. № 1. С. 15-28.
7. Шевченко А. В., & Табачук Н. О. Сучасний стан ринку молочної продукції та забезпечення її якості в умовах євроінтеграції України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. №27 (2). С. 101-107.
8. Дробот С. А. Сутність детермінантів розвитку та їх класифікація. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 22(1). С. 97-100.
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 25.06.2022).
10. Середня зарплата в Україні. URL: <https://www.work.ua/stat/> (дата звернення: 25.06.2022)
11. Понад 6 млн 200 тис. українців були змушені тікати від війни за кордон. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/news/ponad-6-mln-200-tis-ukrayinciv-buli-zmuseni-tikati-vid-viini-za-kordon-meri-akoryan>. (дата звернення: 25.06.2022).
12. Невідкладне налагодження експорту молокопродуктів задля збереження молочної галузі України. URL: <https://infagro.com.ua/ua/2022/06/07/nevidkladne-nalagodzhennya-eksportu-molokoproduktiv-zadlya-zberezhennya-molochnoyi-galuzi-ukrayini>. (дата звернення: 25.06.2022).
13. Зінчук Т. О. Сучасна парадигма Спільної аграрної політики ЄС як протидія глобальним викликам та дезінтеграції. *Економіка АПК*. 2017. № 10. С. 78.